

IN MEMORIAM

○ prijateljstvu i etnologiji “bez suzdržanosti”: sjećanje na Tomu Vinščaka (1951-2013)

Tomu Vinščaka upoznao sam prije četvrt stoljeća. Nisam siguran je li bila '85 ili '86, tek, sjećam se da smo se upoznali u vlaku za Ljubljano, kamo smo kao skupina studenata indologije putovali na izložbu kineske kulture. On je u to doba bio zaposlen kao asistent u Zavodu za etnološku kartografiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, ali je kao diplomirani indolog rado surađivao s indolozima i pridružio nam se na tom putu. Iako sjećanja blijede, ipak ostaje snažan dojam koji je Tomo ostavio na mene – premda je već više godina bio zaposlen na Fakultetu, već magistar znanosti (a u ono doba to je bilo znatno više nego danas), nije se u komunikaciji s njime osjećala nikakva distanca, nikakva suzdržanost. Saznao sam da je diplomirao etnologiju i indologiju (1980.), da se bavi etnološkom kartografijom, da je zaljubljenik u planinarenje i terenski rad. I njegov magistarski rad *Transhumantni stočari između primorja i Velebita*, koji je obranio 1985. godine, izraz je dviju njegovih velikih ljubavi – etnologije i planinarenja.

Prijateljski pristup bio je Tomi prirodan i jedini mogući pristup ljudima s kojima se susretao. Shvatio sam to tijekom svih ovih godina druženja i u profesionalnom i u privatnom životu. Tomo je svima bio prijatelj. Svima je želio pomoći, svima “ići na ruku”, ako je samo ikako mogao. Možda je ponekad i njegov osobni rad trpio zbog toga. Nakon magisterija, obranio je i doktorsku disertaciju s temom *Vjerovanja o drveću kod Hrvata u kontekstu slavističkih istraživanja*, pokazujući već u tome velik interes za teme vezane uz slavensku, posebno hrvatsku predajnu baštinu i osobito za stara vjerovanja, obrede i mitologiju, što je i ostalo jedan od glavnih predmeta njegova zanimanja sve do preranog odlaska.

No, nije samo slavenski i hrvatski svijet i njegova vjerovanja bio u obzoru Tomina zanimanja. Vrlo je uspješno s time kombinirao i onu drugu svoju znanstvenu stranu, indološku ili, u širem smislu, orijentalističku. Njegov iskreni interes za tibetsku buddhističku i predbuddhističku tradiciju vodio ga je, što je bio njegov način rada u svemu čime se znanstveno bavio, upravo na mjesto zbivanja – među tibetske buddhiste – prvo u Mustang, nepalsku pokrajinu koja se jednim svojim dijelom kao široki klin zabija duboko u Himalaju (1993.), a potom u još dva navrata (1999. i 2006.) na Tibet, oba puta s ciljem da se, pored stručno-istraživačkog dijela u kojemu je istraživao tibetski buddhizam i religiju bön, provede i hodočasnički dio, da se osjeti nešto živo od predmeta proučavanja, da se obiđe jedno od najsvetijih mjesta u Aziji, planina Kailas. A to nije malen pothvat, niti u puko fizičkom, niti u organizacijskom smislu. I sve je to Tomo Vinščak uspio obaviti, i pomoći drugima da obave. Tijekom putovanja, a jednom od njih i sâm sam svjedočio, Tomo je s jednakom lakoćom komunicirao s ljudima s kojima se inače nismo mogli dobro razumjeti. Prijateljski osmijeh i nekoliko na brzinu naučenih riječi, dostajali su da se otvore sva potrebna vrata, da nam naši tibetski vozači i vodič budu

na usluzi i više nego što im to puka dužnost nalaže, da se iskrslе teškoće rješavaju bezbolno i brzo. Taj dar da se zbliži s ljudima i da stekne njihovo povjerenje, Tomo je nosio u sebi. Bilo je to njegovo prirodno stanje, ništa naučeno ili proračunato. Trag tih putovanja i znanstveno-istraživačkog rada ostavio je knjizi *Tibetski buddhizam i bön* (2011.) te u filmu *U svijetu bogova* (2007.) emitiranom na Hrvatskoj televiziji.

I dok ga je tako širok interes vukao na daleka putovanja, Tomo Vinščak je ipak najvećim dijelom svoje znanstveno-istraživačke aktivnosti ostajao čvrsto prisutan u našoj etnologiji, na svom matičnom odsjeku i u javnom životu Hrvatske. Od 2001. do 2005. obavio je sa studentima šest terenskih istraživanja o pretkršćanskim i kršćanskim vjerovanjima, boravio četiri puta na istraživanjima tradicijske kulture Mljeta koja su urodila dvama dokumentarnim filmovima – o problematici ribolova vršama i o rekonstrukciji narodne nošnje otoka Mljeta.

Rezultate svojih istraživanja i znanstvenog rada iznosio je na brojnim skupovima na kojima je sudjelovao, između ostalog i na tri Svjetska kongresa Unije antropoloških i etnoloških znanosti (Zagreb 1988, Meksiko 1993. i Sjedinjene Američke Države 1998.).

Neke je teme, kao što je već ranije spomenuta tibetska religija bön, Tomo Vinščak upravo otkrivao našoj stručnoj javnosti. Posebno pri tome treba spomenuti njegov interes za fenomen šamanizma, koji se upravo njegovim nastojanjem – od organizacije prvog hrvatskog međunarodnog simpozija o šamanizmu u Motovunu 2004. pa sve do uvođenja kolegija Šamanizam u akademskoj godini 2010./2011. – počeo izučavati kao dio studijskog programa na studiju etnologije i kulturne antropologije. No, taj je kolegij samo posljednji u nizu kolegija koje je Tomo Vinščak predavao na preddiplomskom i diplomskom studiju etnologije i kulturne antropologije. Čitav je niz drugih kolegija koje je predavao od početka predavačke aktivnosti na Odsjeku 1992. godine: *Narodi i kulture Indije, Osnove hrvatske etnografije, Odbrane teme iz gospodarstva, Planinsko stočarstvo, Tradicija i suvremenost, Narodi i kulture Indije, Nepala i Tibeta, Uvod u kulturnu antropologiju, Kulture prednje, jugoistočne i visoke Azije*.

Osim nastavne djelatnosti na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju, Tomo Vinščak obavljao je i dužnost predstojnika katedre za opću etnologiju, pročelnika Odsjeka, a od 2012. i dužnost prodekana za nastavu na Filozofskom fakultetu. Od 1971. bio je član Matice hrvatske, a od 2011. i pročelnik njenog odjela za etnologiju i arheologiju. Od 1990. do 1996. bio je tajnik, a od 1997. do 1999. i predsjednik Hrvatskog etnološkog društva gdje je također poticao vrijedne projekte, kao što je Ljetna etnološka škola koja se održava svake godine u različitim krajevima Hrvatske.

Od godine 2005., kada je zajedno s Katedrom čakavskog sabora općine Mošćenička Draga organizirao stručni posjet Trebišćima i brdu Perunu, ostacima staroslavenske pretkršćanske mitološke baštine, okupivši pri tom velik broj izuzetnih stručnjaka različitih profila (akademici Radoslav Katičić, Petar Šimunović, Mislav Ježić, prof. dr. Vitomir Belaj, gost iz Beča dr. sc. Georg Holtzer, gosti iz Slovenije prof. dr. sc. Zmago Šmitek i dr. sc. Lenart Škof, arheolog dr. sc. Vladimir Sokol, te domaćin Veseljko Velčić), počeo se intenzivnije zanimati za problematiku tragova sakralnog u krajobrazu, što je na koncu urodilo i projektom *Sakralna interpretacija krajobraza* (od 2008.). Taj je projekt pod vodstvom Tome Vinščaka iznjedrilo brojna terenska istraživanja i znanstvene skupove (Mošćenice, Perunkovac, Veles kod Novog Vinodolskog, Žrnovnica-Perun-Perunsko-Perunić kod Splita, Konavle, Pelješac, Zlarin, Učka, Vareš u Bosni i Hercegovini, Zadar, Pag, Ročko polje, Brač, Grude u zapadnoj Hercegovini, Lovinac-Stari grad Paklenica). Gotovo svim je tim istraživanjima i skupovima koji su im često bili pridruženi, Tomo Vinščak bio inicijator i organizator, često i urednik zbornika koji su iz njih proizašli. Bez njegova velika truda, ostali bismo zakinuti za brojne vrijedne spoznaje do kojih su ta istraživanja dovela. Osobito je značajan doprinos koji je kao glavni

urednik Tomo Vinšćak, a često i kao operativni voditelj terenskih istraživanja, od 2007. do 2013., dao u objavljivanju četiriju kapitalnih knjiga akademika Radoslava Katičića o tragovima svetih pjesmama naše pretkršćanske starine (*Božanski boj, Zeleni lug, Gazdarica na vratima, Vilinska vrata*). Upravo ga je tijekom uredničkog rada na knjizi *Vilinska vrata* i zatekla teška bolest i smrt.

Kao profesor, Tomo Vinšćak bio je omiljen među studentima. Uvijek otvoren, nikada pretjerano formalan, pomagao je studentima zdušno i sa zadovoljstvom. Nebrojeno puta susreo sam ga na Fakultetu ili u kafiću pored Fakulteta upravo jer je došao kako bi se susreo sa studentima koji nisu mogli doći u zakazano vrijeme ispita ili konzultacija, nikada ne štedeći svoje vrijeme da bi njima izašao u susret. Studenti će ga pamtiti i kao sjajnog prodekana koji je brzo i učinkovito rješavao njihove teškoće vezane uz nastavu.

Kao kolega, bio je izuzetno susretljiv i spreman na suradnju i pomoć, ali, prije svega, uvijek prijateljski raspoložen. Na Filozofskome fakultetu, koji danas već postaje institucija na kojoj se mnogi međusobno ne poznaju, malo je ipak onih koji nisu poznavali Tomu Vinšćaka. A svi koji su ga poznavali, poznavali su ga s radošću. Jer on je bez velikog truda ljude spajao, upoznao jedne s drugima, sa svima imao poneku zajedničku temu, nalazio vremena za razgovor.

Teško je u kratkom prikazu sažeti tako bogat i aktivan život kakav je vodio Tomo Vinšćak. Othrvati se osjećajima dok se o njemu piše. Ostalo je tu mnogo nespomenutog – ljubav prema konjima, brojni planinarski izleti, sklonost avanturi, poznavanje vina – no možda tome i nije mjesto u stručnom časopisu.

Ostavio je Tomo iza sebe suprugu Maju i sina Maksa, koji mu je diplomom priuštio jednu od posljednjih radosti u životu.

Za Tomom Vinšćakom ostalo je mnogo obavljenog posla, mnogo istraživanja, skupova, članaka i dvije knjige, mnogo mladih etnologa kojima je upravo on usadio ljubav za tu struku. Ostalo je i ponešto nedovršeno, ali samo zato što ga je u dovršetku započetog spriječilo, uvjeren sam, jedino ono što ga je moglo spriječiti, jer dok se u njemu nije nastanila strašna, iscrpljujuća i neizlječiva bolest, Tomina je energija dostajala za svaki započeti posao. Njegovim odlaskom naša je etnologija pretrpjela velik gubitak, u mnogome nenadoknadiv. Izgubila je znanstvenika posebnog kova, izvrsnog organizatora i terenskog istraživača.

Svi mi koji smo ga poznavali kao kolegu, ali i prijateljevali s njime izgubili smo kao pojedinci, kao osobe, još više. Izgubili smo dragog prijatelja.

Krešimir Krnic